

נושא העבודה

אתיקה רפואית

בדגש על קביעת רגע המוות

2012

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית:

כאשר נתבקשתי להחליט על נושא לעבודתי זו, חשבתי רבות אודות הנושא שהכי יעניין אותי.

לבסוף הגעתי להחלטה כי ארצה לעסוק בנושא המשלב את שני תחומי העניין המרכזיים בחיי והם רפואה ומשפט.

אני בטוחה כי הנושא אותו אלמד בהשכלה גבוהה באוניברסיטה יהיה רפואה או משפט.

גם כיום בעודי לומדת בכיתה י"ב המגמות אותן בחרתי להרחיב בבית הספר ברמה של 5 יח"ל הן ביולוגיה ומשפטים, (ופילוסופיה).

תוכן העניינים:

מבוא.....	עמ' 4	פרק ראשון
פרק א' עמדת המשפט הישראלי.....	עמ' 5	פרק שני
פרק ב' עמדת המשפט העברי.....	עמ' 12	פרק שלישי
פרק ג' השוואה בין עמדת המשפט הישראלי לעברי.....	עמ' 16	פרק רביעי

18 עמ'.....	סיכום.....	פק חמישי
20 עמ'.....		ביבליוגרפיה

מבוא:

כאשר בניתי את ההצעה לעבודתי, פרקי העבודה נראו שונה במעט ועסקו באתיקה הרפואית בכלליותה ללא לקיחה של נושא ספציפי אותו אוכל לחקור.

למעשה, תפקידה של האתיקה הרפואית הוא לבחון את העבודה הרפואית בצורה כזו שהסטנדרטים המוסריים יושמו על הרפואה בדיוקנות.

אך לימים, כאשר התחלתי לחקור את הנושא בשיתוף עם המנחה שלי, מצאתי כי הנושא אתיקה רפואית הוא כללי מדי ועל כן יש למקד אותו בנושא צר יותר. הבעיות שמעלה הרפואה הן מסובכות מאוד ועל כן יש צורך בדיוק ובהגדרות של הכללים המוסריים.

בעזרתו של מתן החלטתי לקחת נושא אשר ישקף את נושא האתיקה הרפואית בכלליותה ויאפשר לי להציג בתוכו פסקי דין.

על כן, הנושא בחרתי הוא קביעת רגע המוות שלמעשה משמש משפט רפואה והלכה. הנושא מעניין אותי מאוד וקיבלתי החלטתה שארצה לחקור אותו מבחינה משפטית ומוסרית.

אני חושבת שהנושא של קביעת רגע המוות הוא נושא טעון מאוד במיוחד בקרב החברה הישראלית שברובה היא מסורתית\ דתית ולא תמיד תתמוך במודרניזציה גם אם מדובר בתחום הרפואה.

בעבודתי, אבדוק מדוע למעשה כל כך חשוב לקבוע את רגע המוות של אדם? אציג את המצב לפני החקיקה, הדין במדינות אחרות בעולם, החקיקה שתבוא מאוחר יותר, הביקורת על החקיקה, עמדת ההלכה, השפעת הרפואה והתקדמות הטכנולוגיה על קביעת ההלכה והמשפט הישראלי, עמדתם של רבנים בני דורנו ועוד.. כל זאת תוך סקירת פסקי דין שונים ממדינות שונות ומתקופות שונות.

פרק א' - המשפט הישראלי

המצב לפני החקיקה:

בעבר לפני החקיקה הטכנולוגיה לא הייתה מפותחת ועל כן קביעת רגע המוות נעשתה על ידי המבחן המסורתי הכולל בתוכו את שני התנאים הבאים- הפסקת פעילות הלב והפסקת פעילות הנשימה (מוות לבבי- נשימתי). לא התייחסו למושג מוות מוחי- נשימתי מכיוון שמספר דקות לאחר הפסקת הפעילות המוחית הפסיקו גם הדופק והנשימה (- הרי מוות לבבי- נשימתי). אך למעשה אף חוק לא באמת הגדיר מהו מוות.

בסביבות שנות ה-60, עם התפתחותה של הטכנולוגיה והתפתחות המכשור הרפואי המתקדם שבאפשרותו להאריך את הנשימה, כמו גם את חיי החולה באופן מלאכותי על אף שלמעשה גזע המוח האחראי על מערכת הנשימה כבר

אינו מתפקד, ומחזור הדם ופעילות הנשימה נעשים ע"י מכוונת בצורה מלאכותית.

פס"ד בלקר נגד מדינת ישראל:

בתאריך ה-16.11.1981, פרץ ריב בין בני הזוג בלקר, אשר היו מסוכסכים על רקע חשדותיו של נתן כי אשתו בוגדת בו. במהלך הריב בעוד השכנים שומעים את זעקותיה ומנסים להיחלץ לעזרתה, השליך נתן את אשתו מבעד לחלון לאחר שניסה להציתה ובעודה מנסה להיאחז באדן החלון, שחרר את אצבעותיה וגרם לנפילתה מחלון ביתם שבקומה הרביעית בבניין.

כתוצאה מהנפילה ומהחבטה שקיבלה לאור הפגיעה החזקה באבני החצר, היא הובלה לבית החולים אסף הרופא וטופלה בטיפול נמרץ.

הרופאים אבחנו אצלה חבלה חמורה בראש, מצב של קומה והיעדר מוחלט של לחץ דם. על כן, בנוסף לסדרת בדיקות שנערכה, קבעו הרופאים כי נגרם לה "מוות מוחי".

מוות מוחי בהגדרתו הוא מצב בו אדם סובל מפגיעת ראש קשה וכתוצאה מכך יש חוסר ביכולת של גזע המוח לתפקד ובנוסף לכך, אדם זה אינו מסוגל לנשום באופן עצמאי. מצב זה הוא מצב בלתי הפיך ובתוך דקות ספורות גם הלב יחדל מלפעום בשל מחסור בחמצן. המוח יחל בתהליך של ריקבון.

במצב זה של האישה, סברו הרופאים כי מוטב לנצל את כליותיה לטובת השתלה לחולים הזקוקים לכך.

מכיוון שהיה צורך לאתר את קרוביה של האישה ששהו בחו"ל באותה העת, על מנת לקבל את הסכמתם למתן האיברים לתרומה, סברו הרופאים שאם יחברו אותה למכשירי הנשמה מלאכותית, קליטת השתל תהיה טובה יותר וכן עשו.

לאחר שניתנה ההסכמה של בני משפחתה, ניתקו הרופאים את האישה מהמכשירים הרפואיים לצורך ביצוע ההשתלה.

כנגד נתן בלקר הוגש כתב אישום בגין רצח בכוונת תחילה של אשתו עבירה לפי סעיף 300(א)(2) לחוק העונשין, תשל"ז-1977.

להגנתו טען בלקר שתי טענות:

1. אשתו התאבדה – אולם טענה זו נדחתה לאור עדויותיהם של השכנים ששמעו את זעקותיה וראו את נתן שופך נפט על שיערה ומנסה להציתה.

2. למעשה הרופאים הם אלו שרצחו אותה בכך שניתקו אותה ממכונות ההחייאה.

בית המשפט המחוזי דחה את טענותיו של בלקר ופסק כי גזר דינו יהיה ריצוי מאסר עולם.

בלקר ערער לעליון בעוד השאלה הנידונה היא "מהי הגדרה של מוות?"

בתאריך 3.12.86 ניתן פסק הדין ע"י בית המשפט העליון, בפסיקתו הוזכרו הדברים הבאים:

-כתוצאה מהתקדמות הרפואה והטכנולוגיה נוצרות בעיות בקשר לקביעת רגע המוות וכי בתפיסה החדשה של הרפואה המוות הוא לא אירוע אלא תהליך-מאחר ואיברים שונים בגוף חדלים מלתפקד בזמנים שונים ומאחר וניתן להאריך את תפקודם באופן מלאכותי של איברים בגוף.

-מוות מוחי נחשב גם הוא לקביעת מותו של האדם אף על פי שאיברים אחרים מתפקדים באופן מלאכותי.

-מות המוח באופן בלתי הפיך יגרום להפסקת פעילות הלב והנשימה.

-יש לוודא את המוות המוחי מבחינה רפואית.

-אין להתחשב כלל בצורכי הרפואה באיברים לצורך השתלה בקביעת רגע המוות.

-הפסקת תפקוד גזע המוח הוא מוות מבחינה משפטית.

למעשה, הפסיקה קובעת כי מוות מוחי נחשב גם הוא למוות מבחינה משפטית וזאת על אף שאיברים אחרים מתפקדים בצורה מלאכותית. כמו כן, קבע בית המשפט כי, -על משרד הבריאות להוציא הנחיות עד אשר הנושא יעוגן בחקיקה.¹

ואכן כעבור כעשור הוציא משרד הבריאות תקנות לגבי קביעת רגע המוות

תקנות משרד הבריאות:

¹ערעור פלילי נתן בן יחזקאל בלקר נ' מדינת ישראל מס' 341/82

כך קובע חוזר המנהל הכללי של משרד הבריאות שפורסם בתאריך ה-
30.4.96:

סעיף 2.1 מגדיר מהו מוות של אדם – "המוות הוא סיום חייו של אדם ואינו מוות של איברים, של רקמות ושל תאים. בהיבט זה אין מחלוקת לגבי משמעותו של המוות המוחי כמקובל, הן ברפואה והן במשפט."

סעיף 2.2- הפסקת חיי אדם יכולה להיקבע באחת משתי הדרכים הבאות:

א הפסקת פעולת הלב והנשימה

ב הפסקת פעולת המוח והנשימה.

סעיף 2.3- הפסקה טוטלית ובלתי הפיכה של המוח הוא מוות על פי דין.

סעיף 2.4- שעת מותו של אדם היא השעה בה נקבע מוות המוח.

תקנות משרד הבריאות קובעות כי מוות של אדם נקבע ע"פ אחת משי הדרכים הבאות- הפסק פעולת הלב והנשימה או הפסקת פעולת המוח והנשימה. בנוסף הפסקה בלתי הפיכה של תפקוד המוח היא מוות. על כן הרי שמוות מוחי הוא מוות גם מבחינה רפואית.

כפי שנראה בהמשך, התקנות שקבע חוזר המנהל הכללי של משרד הבריאות מהוות בסיס לחקיקה של בית המשפט בנושא קביעת רגע המוות²

ואכן, כעבור כעשור חוקק חוק המגדיר מהו מוות.

הצעת חוק מוות מוחי-נשימתי התשס"ח-2008:

החוק הישראלי קובע כי מועד קביעת המוות של אדם היא קביעת מוות לבבי-נשימתי או לחילופין מוות מוחי-נשימתי.

קביעת מוות לבבי-נשימתי משמעה הפסקת פעילות הנשימה בנוסף להפסקה מלאה של פעילות הלב (דופק).

²מדינת ישראל, משרד הבריאות- חוזר המנהל הכללי עמוד 1

קביעת מוות מוחי נשימתי- משמעה הפסקת פעולת הנשימה בנוסף להפסקה מלאה ובלתי הפיכה של המוח לאחר בדיקה מכשירנית.

קביעת רגע המוות תיעשה על ידי שני רופאים שהסמיכה הוועדה ושעונים על הקריטריונים הבאים:

1. הם רופאים המומחים בתחומם.

2. הם אינם מעורבים ישירות בטיפול במטופל.

3. הם אינם עוסקים בהשתלת איברים.

כמו כן, על מנת לקבוע מוות מוחי נשימתי יש צורך בתנאים הבאים:

1. הסיבה הרפואית להפסקת התפקוד המוחי ידועה וברורה.

2. קיימת הוכחה קלינית להפסקה מוחלטת של נשימה עצמונית.

3. קיימת הוכחה קלינית להפסקה מלאה ובלתי הפיכה של תפקוד המוח כולו כולל תפקיד גזע המוח.

4. נשללו מצבים רפואיים העלולים לגרום לטעות בתוצאות הבדיקות.³

קביעת החוק הישראלי היא שמוות מוחי נשימתי כמו גם מוות לבבי נשימתי הוא מוות מבחינה משפטית.

החוק מוסיף תקנות אשר כפוף להן יהיה ניתן לקבוע את קביעת מותו של האדם: קביעת המוות תיעשה ע"י שני רופאים מומחים אשר לא היו מעורבים בטיפולו של האדם ואינם עוסקים בהשתלת איברים וזאת על מנת שקביעת רגע מותו של האדם לא תהיה מעורבת באינטרסים אישיים (השתלת איבריו של המנוח באדם הזקוק להם וכדומה..).

כמו כן המוות המוחי מותנה בכך שהסיבה למוות ברורה, קיימת הוכחה להפסקתה של פעילות נשימתית עצמאית ולהפסקה בלתי הפיכה של תפקוד המוח וגזע המוח. נבדקו ונשללו מצבים

³ רשומות הצעות חוק- הכנסת הצעת חוק מוות מוחי-נשימתי, התשס"ח-2008 עמ' 120-122

רפואיים אשר עשויים להטעות את הבדיקות ולהביא למסקנה לא נכונה לגבי מותו של האדם.

חוקים אלו באו במטרה לוודא שהאדם מת מוות סופי ובלתי הפיך ולא תיפול טעות בקביעת מותו אשר תגרום לעוול.

הדין במדינות אחרות בעולם:

במדינות בהם נושא המוות המוחי מעוגן בחוק, תפקיד בית המשפט בעיקרו הוא בבחינת הממצאים הרפואיים והשוואתם לעקרונות והמבחנים שקבע המחוקק. בתי משפט אלו רואים חובה להיות פתוחים להתפתחות הטכנולוגיה והמדע החדש ועם זאת קבלה של הגדרות נוספות למוות גם אם משמעות הדבר היא זניחה של הגדרות קודמות.

במשפט *For tenth jud&lovato v. District court* שהתקיים בשנת 1979 בקולורדו (מדינה במערב ארצות הברית), הובאה לפני בית המשפט המחוזי בקשה שילד בן 17 חודשים אצלו נקבע מוות מוחי, ינותק ממכשירי החיים. מקרה זה היה הראשון מסוגו אשר מבקש התייחסות למוות מוחי בבית המשפט בקולורדו.

נקבע כי מאחר ואין חקיקה בנושא במדינה מקובל לפעול על פי העקרונות המסורתיים. בית המשפט העליון קובע לאחר דיון מקיף בנושא כי העקרונות המסורתיים (היעדר דופק ונשימה) ששימשו לא פעם כהגנה במשפטי רצח, לא מקובלים יותר ועל בית המשפט להתעדכן על פי התפתחות הרפואה, אשר הכירה במוות מוחי כמוות לכל דבר.⁴

במשפט *state v. Watson* שהתקיים בשנת 1983 בניו-ג'רסי, לאחר אבחון הקורבן והגדרתו כמת מוות מוחי, הוא נותק ממכונת החיים.

פסק הדין היה כי הסיבה למוות טמונה בניתוק הקורבן ממכונת החיים. המאפשרות את נשימתו ודופק ליבו, ולא במעשה הנאשם.

למעשה בית המשפט לא קיבל את המוות המוחי אשר נגרם כתוצאה ממעשהו של הנאשם בקורבן כמוות, אלא טוען כי כל עוד היה מחובר למכשירי

⁴ ערעור פלילי נתן בן יחזקאל בלקר נ' מדינת ישראל מס' 341/82 עמודים 26-27

ההנשמה והדם זרם באופן מלאכותי כמו גם הדופק, הרי שהקורבן עדיין חי. יתרה מזאת, אפילו הייתה רשלנות רפואית הטיפול בקורבן.⁵

הביקורת על החקיקה

מבחינה רפואית, ברור כי הפסקת תפקוד גזע המוח הוא מוות לכל דבר ועניין אלא שלא ברור האם החברה הישראלית והמודרנית בכלל, יכולה לקבל תפישות חברתיות-תרבותיות-דתיות לעניין מוסכמות קביעת רגע המוות מאחר וחלק גדול מהחברה הישראלית הוא מסורתי או דתי ובקביעת רגע המוות הדת מהווה משקל רב.

כאשר קבעה הרבנות הראשית לישראל את התנאים ההלכתיים המקבלים את מות גזע המוח כקביעת מוות, העיקרון המוביל היה הכרח במעורבות איש דת, מלבד נוכחותו של רופא לצורך הליך קביעת המוות, אלא שעל הקהילה הרפואית הדורשת עצמאות, עיקרון זה לא היה מקובל לכן נדרש היה צורך לגשר בין האינטרסים ההלכתיים לרפואיים.

ואכן, בחוק שעבר נמצאה הדרך להפרדה של פיקוח אנשי דת על הפרוצדורה הרפואית.

הפרדה זו הושגה הודות לכך שהתהליך הרפואי עונה על הקריטריונים ההלכתיים.

כמו כן, חוק זה גורר אחריו השלכות משפטיות רחבות כמו תרומת איברים, דיני ירושות, ניתוק ממכשירי החייה, דיני אישות וכיוצא בזאת.

אך חשוב לזכור כי הגדרת מוות אינה יכולה ואסור שתהיה הגדרה משפטית, אלא הגדרה חברתית-ערכית.

רוב הציבור במדינת ישראל מרוצה מהחוק אלא מלבדן של שתי קבוצות מרכזיות:

⁵ ערעור פלילי נתן בן יחזקאל בלקר נ' מדינת ישראל מס' 341/82 עמודים 28-29

האחת – חלק גדול מרופאי חדר הטיפול הנמרץ, מאחר ועיקר יישום החוק מוטלת עליהם הם מקבלים את ההרגשה כי הפרוצדורה החדשה תקשה על קביעת רגע המוות ותגרור אחריה השלכות כגון הקטנת מספר תורמי האיברים.

השנייה- החרדים האשכנזיים שמתנגדים לחוק מכיוון שדוגלים בשמירת ההגדרה ההלכתית- המסורתית על פיה קביעת מוות הבלעדית תיעשה רק בהפסקה של פעילות הלב והנשימה. אלא שהגדרה מסורתית מהווה בעיה בשל העובדה שניתן להציל אדם העובר דום לב- על כן הפסקת פעילות הלב ופעילות הנשימה. במילים אחרות המדע החדש קובע כי הפסקת פעילות הלב והנשימה אינה בהכרח מצב בלתי הפיך- מוות וזאת לעומת מות גזע המוח הקובע בוודאות מצב בלתי הפיך של מוות!⁶

פרק ב' – המשפט העברי

⁶ביקורת חקיקה / רב-שיח: חוק מוות מוחי-נשימתי וחוק השתלת איברים – רפואה ומשפט גיליון מס- 38 'יוני' 20 עמ' 195

ההלכה עוסקת רבות בקביעת רגע המוות. הסיבה לכך היא שלקביעת שעת המוות יש השלכות רבות בתחומים שונים כגון השהיית קבורה, טומאה וטוהרה, מצב משפחתי, עגינות, ייבום, ירושה, רציחה, חילול שבת מחמת פיקוח נפש וכיוצא בזאת.

המשנה:

כך כתוב במשנה, מסכת יומא, פג, א [א']:

"מי שנפלה עליו מפולת (בשבת) ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת... מפקחים עליו את הגל. מצאוהו חי מפקחים, ואם מת יניחוהו".⁷

הכוונה היא כי אם לא יודעים אם האדם מת או חי צריך לבדוק עד לקבלת תשובה, אם הוא מת יש להניח לו ואם חי לפקח עליו.

המשנה היא למעשה המקור המרכזי לכל הפוסקים באשר לקביעת רגע המוות. השורות הנמצאות לעיל מתארות לנו מה עלינו לעשות אם יש לנו ספק לגבי חייו של אדם, אך אין אנו יודעים כיצד עלינו לבדוק האם האדם חי או מת. את זה קובעת הגמרא.

הגמרא:

הרב פפא אומר: "תנו רבנן עד היכן הוא בודק - עד חוטמו ויש אומרים עד לבו..."

על כן בגמרא ישנן שתי דעות רווחות כיצד צריכה להיעשות הבדיקה האם אדם חי או מת- האחת אומרת "עד חוטמו"- מספיק לראות אם האדם נושם ואם אינו נושם הרי שהוא מת והאחרת קובעת "עד לבו"-יש לבדוק את הדופק- אם אין דופק האדם מת.

לסיכום ע"פ הגמרא קביעת המוות תיעשה ע"י הפסקת פעילות הלב או ע"י הפסקת פעילות הנשימה.

הרמב"ם:

⁷ערעור פלילי נתן בן יחזקאל בלקר נ' מדינת ישראל מס' 341/82 עמוד 32

"מי שנפלה עליו מפולת... בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה מניחין אותו שם שכבר מת. בדקו ומצאו עליונים מתים לא יאמרו כבר מתו תחתונים, אלא מפקחין על הכל שאפשר במפולת שימות העליון ויהיה התחתון חי".

על פי הרמב"ם הבדיקה לקביעת המוות תיעשה ע"י הפסקת פעילות הנשימה ..בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה..".

שולחן ערוך:

"אפילו מצאווה מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה, מפקחים ובודקים עד חוטמו, אם לא הרגישו בחוטמו חיות - ודאי מת. לא שנא, פגעו בראשו תחילה, לא שנא פגעו ברגליו תחילה"

שולחן ערוך, כמו גם הרמב"ם, פוסק שקביעת המוות תיעשה ע"י הפסקת פעילות הנשימה.

חתם סופר:

"אבל כל שאחר שמוטל כאבן דומם ואין בו שום דפיקה, אם אחר כך בטל הנשימה אין לנו אלא דברי תורתנו הקדושה שהוא מת ולא ילינו אותו"... (שו"ת חתם סופר, יו"ד, שלח [ט]).

למעשה החת"ם סופר קובע לנו שלושה קריטריונים לקביעת המוות:

1. שיתוק מערכת העצבים "כאבן דומם"
2. הפסקת פעילות הלב "ואין בו שום דפיקה"
3. הפסקת פעילות הנשימה "בטל הנשימה"

למעשה בהגדרתו של החת"ם סופר, מוספות שתי דרישות חדשות שקובעות שיהיה מוטל כאבן דומם ושלא יהיה לו כל דופק.

הרב ש' גורן פוסק ע"פ דבריו של החת"ם סופר, כי המבחן הראשון עליו מדבר החת"ם סופר לקביעת המוות(שיתוק מערכת העצבים "כאבן דומם") מתייחס למצב של מוות מוחי, מאחר שאדם הסובל ממוות מוחי אינו זז ומערכת העצבים שלו פגועה.

הרב גורן כותב כך: "...לכן ברגע שהמוח חדל לפעול ואינו נותן רפלקסים, גם אם הלב פועם עדיין, אך אינו מזרים דם למוח, אין בפעימתו משום סימן על חייו של האדם... אימתי נחשב כמוח, כאשר הוא מופעל בכל מערכת הפונקציות שלו בגוף. אבל כאשר אינו ממלא את תפקידו, הרי גם כשיש בו

חיים עצמאיים הוא חי כפריט אנטומי ולא כמוח. יש בידינו ראיות רבות מן התלמוד וההלכה להבחנה חשובה זו....⁸

הוא כותב שאם המוח לא מתפקד יותר בשום צורה שהיא, אך יש דופק של לב, אין זה אומר שהאדם חי. מוות מוחי הוא הרי מוות לפי דבריו של הרב גורן.

כמוהו, גם הרב א' אונטרמן מקבל את המוות המוחי כמוות מאחר והרופאים יכולים להחיות ולחדש נשימה באופן מלאכותי ועל כן הרי שהפסקת פעילות הנשימה איננה מוות. למעשה כפי שניתן לראות לעיל, עם התפתחות הרפואה חלק מההלכה מקבל את המוות המוחי כמוות.

עמדתם של רבנים בני דורנו:

עמדת הרב פיינשטיין:

"והנה אף שהלב עדיין יכול לדחוף לכמה ימים, מ"מ כל זמן שאין לחולה כוח נשימה עצמאית, נחשב כמת, וכדיביארתי בתשובתי בא"מ יו"ד ג"ס' קלב" ז"א היעד הנשימה הוא הסימן הבלעדי הקובע את מות האדם.

הרבנות הראשית:

ע"פ החלטת הרבנות הראשית, מותו של אדם נקבע ע"פ ההלכה לאחר שהוכח בצורה ברורה כי הנשימה באופן עצמאי פסקה לחלוטין, באופן בלתי הפיך ומאחר שהמפעיל את הנשימה העצמונית הוא גזע המוח, מוות מוחי הוא מוות.

עמדת הרב אוירבעך:

⁸ ערעור פלילי נתן בן יחזקאל בלקר נ' מדינת ישראל מס' 341/82 עמוד 36

אדם שגזע מוחו מת אינו נחשב למת אלא אם הוכח כי כל מוחו מת. וע"מ לקבוע את מותו של אדם אכן יש צורך בקביעת מות גזע המוח אך זאת מהסיבה הפשוטה שגזע המוח הוא חלק מן המוח כולו והרי שאם יש צורך במת המוח כולו אזי גם גזע המוח חייב למות.

הוא קובע גם, כי אם המוח מת אך האדם מונשם באופן מלאכותי יש ספק אם הוא גוסס או מת וזאת מאחר ואנו עדיין איננו יודעים מהי ההגדרה לחיות – ייתכן כי אם המוח מת אך עדיין יש דופק הר שהחלק במוח שאחראי על הדופק עדיין פועל אז לא כל המוח מת.

הוא קובע כי אין לסמוך בוודאות על מדע הרפואה מאחר ואין בכוח המדע להוכיח שמוות מוחי הוא מוות ושמצב של אדם שהמוח לא מתפקד אך יש לו דופק הוא זהה למצב בו כלום לא מתפקד ואין פעילות לבבית. לכן, אסור לקרב את מותו של אדם שליבו דופק בכל דרך שהיא, כולל הוצאת איברים להשתלה על אף שעלולה להציל חולה אחר.⁹

פרק ג' - השוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי:

לא ברור האם החברה המודרנית הישראלית יכולה לקבל תפישות חברתיות-תרבותיות- דתיות לגבי קביעת רגע המוות, מאחר וחלק גדול מהחברה

⁹קביעת רגע המוות סקירת עמדות ד"ר אברהם שטינברג עמודים 4-13

הישראלית- יהודית הוא מסורתי או דתי ובקביעת רגע המוות הדת מהווה משקל רב כמו שציינתי לעיל, בתחומים של ייבום, חליצה השחיית קבורה, ירושה וכו'..

תחילה גם במשפט הישראלי וגם במשפט העברי קביעת רגע המוות הייתה נעשית ע"י קביעת מוות לבבי, אלא שבמשפט העברי קביעת המוות הייתה או ע"י הפסקת פעילות הלב- מוות לבבי או על ידי הפסקת פעילות הנשימה- מוות נשימתי. דבר זו מוכיח למעשה שעוד לא הוכח, לא במשפט העברי ולא במשפט הישראלי, כי מוות מוחי נחשב למוות מבחינה משפטית.

במשפט הישראלי קביעת רגע המוות הייתה גם ע"י הפסקת פעילות הלב וגם ע"י הפסקת פעילות הנשימה- מוות לבבי נשימתי

על כן, בעבר, המבחנים המסורתיים לקביעת מותו של אדם היו:

א היעדר הנשימה.

ב הפסקת פעילות הלב (היעדר דופק ומחזור הדם).

עם קיומם של שני תנאים אלו נקבע מותו של אדם.

אנו נושמים, מכיוון שגזע המוח הוא זה שנותן לנו הוראה לנשום ובלעדיו אנו לא ננשום. מכשירי ההחייאה בעצם מחליפים את המוח.

ההתייחסות למוות מוחי החלה בעיקר בשנות השישים ואילך, עם התפתחות הרפואה ויכולותיה של הטכנולוגיה הרפואית המתקדמת להאריך חיים באמצעות מכשירים מאריכי חיים באופן מלאכותי (ע"י המשכת פעילות הנשימה או הפעלה מחודשת של מחזור הדם), למרות שגזע המוח האחראי על הנשימה כלל אינו מתפקד.

המצב החדש דרש התייחסות משפטית אם מדובר במשפט הישראלי, או במשפט העברי.

בעקבות כך, המשפט במדינות שונות בעולם כמו גם בישראל וחלק מפוסקי ההלכה, נאלץ לקבל את קביעת המוות המוחי כהגדרה למוות.

בדת, יש הרואים את הרפואה כמקדמת את רגע המוות. הגדרת המוות בעבר לפני הרפואה המתקדמת הייתה פשוטה, שכן מוות הוא הפסקת הקיום או הפסקת החיים של אדם. הרפואה עסקה רק סביב שני דברים- החיים או המוות. ומי שעוררה את הבעיות בקביעתו והגדרתו של המוות היא הרפואה

אשר שואפת לשפר את בריאות האדם וחייו והיא למעשה זו שעוררה את הבעיות הכרוכות במונח מוות מוחי.¹⁰

המשפט הישראלי קבע כי המוות הוא סיום חייו של אדם ואינו מוות של איברים, של רקמות ושל תאים. בהיבט זה אין מחלוקת לגבי משמעותו של המוות המוחי כמקובל, הן ברפואה והן במשפט ועל כן הפסקת חייו של אדם יכולה להיקבע ע"י הפסקת פעולת הלב והנשימה או לחילופין ע"י הפסקת פעולת המוח והנשימה.

לגבי המשפט העברי, הדעות חלוקות באשר לנושא מוות מוחי. יש פוסקים שיקבעו כי היעד הנשימה הוא הסימן הבלעדי הקובע את מות האדם, בעוד אחרים יגידו כי מוות מוחי הוא מוות.

ההבדל בין שני המשפטים- המשפט העברי והמשפט הישראלי הוא למעשה דרכי קביעת המוות וההוכחות לכך. בקביעת רגע המוות יש מחלוקת הן הרפואה להלכה ואף בהלכה עצמה לגבי האיבר או התפקוד שהעדרו המוחלט הוא זה שיקבע את רגע המוות של אדם.

סיכום:

לסיכום, אני חושבת שנושא קביעת רגע המוות הוא נושא מעניין מאוד. גיליתי עד כמה חשוב ומלא משמעות הנושא של קביעת רגע המוות בכמה מובנים.

¹⁰ניתוח מתים, קבורות והשתלות מן המת עמוד 1543

ראשית במובן המשפטי- הרי שעד 2008 שום חוק לא עסק במה היא הגדרתו של המוות אלא דברים שמסביב למוות כגון חוק העונשין שמתייחס למצב בו אדם הרג אדם אחר, חוק הירושה המתייחס ליורשיו של אדם שנפטר, חוק האנטומיה והפתולוגיה המתייחס לניתוח לאחר המוות. אף אחד מהם לא עוסק בהגדרת המוות עצמה, אלא רק בהשלכותיו של המוות.

שנית, חשוב נושא קביעת המוות גם ביהדות ובהלכה. ובקביעת רגע המוות הדת מהווה משקל רב השהיית קבורה, טומאה וטוהרה, מצב משפחתי, עגינות, ייבום, ירושה, רציחה, חילול שבת מחמת פיקוח נפש וכיוצא בזה.

ישנן שתי הגדרות קביעת מוות אשר היו מקובלות הן על המשפט העברי והן על המשפט הישראלי בעבר,

1. מוות לבבי – הפסקת פעילות הלב ומחזור הדם.

2. מוות נשימתי- הפסקת פעילות הנשימה.

הרי, שעם התפתחות הרפואה, נאלצו לקבל במדינות שונות בעולם, ביניהן גם ישראל, את המוות המוחי כהגדרה של מוות.

מפגיע שהחוק להגדרת המוות נחקק רק לפני פחות מעשור ב-2008 ומה שהעלה את המודעות לצורך בחקיקת חוק זה הייתה דווקא הרפואה שהתפתחה והצליחה להתפאר ביכולותיה להאריך חיים באופן מלאכותי עם הטכנולוגיה המתקדמת והמכשור החדיש.

על כן, במשפט הישראלי מועד קביעת מוות של אדם הוא כאשר נקבעה אחת משתי ההגדרות הבאות:

1. מוות מוחי- נשימתי – הפסקת פעילות המוח והפסקת פעילות הנשימה באופן עצמוני.

2. מוות לבבי נשימתי- הפסקת פעילות הלב והפסקת פעילות הנשימה באופן עצמוני.

בנוסף לחוק, נחקקו תקנות אשר נועדו לוודא את המוות מעל לכל ספק ולשמור על אמינות קביעת מותו של אדם שאינה נובעת מתוך אינטרסים של הרופאים.

1. הרופאים צריכים להיות רופאים מומחים.

2. הם אינם מעורבים ישירות בטיפול במטופל.

3. הם אינם עוסקים בהשתלות איברים.

מעניין לראות כי בהלכה, עדיין יש חלק בפוסקים אשר לא מקבל את המוות המוחי כהגדרה למוות ונשאר דבק להגדרה שהייתה מקובלת בעבר (מוות לבבי או מוות נשימתי).

ביבליוגרפיה

ניתוח מתים, קבורות והשתלות מן המת

ערעור פלילי נתן בן יחזקאל בלקר נ' מדינת ישראל מס' 341/82

מדינת ישראל, משרד הבריאות חוזר המנהל הכללי קביעת מוות מוחי
1996\10

קביעת רגע המוות סקירת עמדות\ ד"ר אברהם שטינברג

ביקורת חקיקה / רב-שיח :חוק מוות מוחי-נשימתי וחוק השתלת
איברים

רפואה ומשפט גיליון מס' 14, מאי 1996

חוק מוות מוחי-נשימתי, תשס"ח-2008